

Che Guevara, els perills de la puresa

El Che, símbol de pòsters i de samarretes, se sol definir —en termes vagues i generals— com un home que va lluitar contra la tirania i la pobresa. Això potser és útil per esperonar algun adolescent, però no ens ajuda a entendre quins eren els projectes polítics del Che i per què es va guanyar tants enemics, tant al bàndol capitalista com al soviètic.

Text: Javier Borràs Arumí / Il·lustració: Jordi Borràs

Asma i aventures

Ernesto Guevara neix a la ciutat argentina de Rosario el 1928. Els seus pares són de **bona família**, una mica bohemis, encara que curts de diners per mantenir l'elevat nivell de vida de les classes altes argentines. El petit Ernesto contrau asma des de petit, una malaltia que el condicionarà i acomplexarà durant tota la vida. L'asma és la primera lluita del Che: de petit destaca pel fet de ser un rebel amb **ganes constants de cridar l'atenció**, per demostrar que no és menys que els seus amics malgrat la seva malaltia.

Ernesto creix en una casa on es parla de política: els seus pares organitzen grups de suport als aliats de la Segona Guerra Mundial i en defensa de la República Espanyola (ell, fins i tot, bateja a la seva gosseta com a "Negrina", en honor del president republicà Juan Negrín). Malgrat això, **no té posicions polítiques clares, ni cap tipus de militància**. Més aviat es dedica a llegir els clàssics anglesos i francesos, i a jugar molt al rugbi. Com molts argentins de classe alta, perd la virginitat amb la minyona que els Guevara tenen a casa.

Quan ja és adolescent, entra a la Universitat de Buenos Aires a estudiar medicina. Segueix amb el seu estil provocador, vestint de manera deixada i bruta per escandalitzar les seves amistats burgeses. El context polític on creix és important: es tracta del personalisme de Juan Perón i el seu model de desenvolupament autoritari, que augmenta els drets dels treballadors a costa de controlar els sindicats. Perón, admirador de Mussolini, està tirant endavant la industrialització de l'Argentina, reduint la dependència de les importacions estrangeres. Es tracta d'una resposta regional: aquest model de "[substitució d'importacions](#)" també l'estan portant a terme els règims progressistes i autoritaris de Mèxic i del Brasil. En aquest context, el jove **Guevara veu la "dependència" respecte als Estats Units com el principal mal de l'Argentina**: aquí comença una visió del món que assenyala Washington com la malaltia externa causant de tots els problemes llatinoamericans.

Durant el seu llarg viatge per l'Amèrica Llatina, Guevara incuba la fòbia als Estats Units i una visió àmplia del continent més enllà de les regions

Combinant-ho amb els seus estudis de medicina, el Che té ganes de conèixer món. Comença a fer petits viatges d'autoestop o amb bicicleta per l'interior de l'Argentina, on veu la pobresa d'algunes zones d'interior, on viuen els "descamisados" dels quals parla Perón en els seus discursos. El seu objectiu, però, és fer un gran viatge per conèixer l'Amèrica Llatina, que emprèn amb el seu amic

Alberto Granado l'any 1952. Travessen les fronteres de Xile, del Perú, de Colòmbia i de Veneçuela. Demanen menjar i llocs on dormir a la gent que es troben pel camí, utilitzant enganyifes i tots els recursos que tenen a mà. Pel Che és una manera d'intentar conèixer-se a ell mateix. [Les notes i els poemes](#) dels seus quaderns de viatge són plens de passatges introspectius i desorientats. Aquest viatge també serveix per reafirmar les tendències polítiques que Ernesto està incubant: la **fòbia als Estats Units** —propietaris de bona part dels recursos naturals llatinoamericans i principal suport de les dictadures de dretes— i una **visió llatinoamericana àmplia**, que pensa políticament de manera regional.

Les ganes de viatjar del Che no s'aturen. Torna a Buenos Aires per acabar la carrera, rebutja una bona feina de metge i demana diners a la família per continuar recorrent el continent. La seva primera estada és a Bolívia, on hi ha un nou Govern progressista partidari de la reforma agrària. Les lluites socials trastornen el dia a dia de La Paz, on hi ha una important comunitat d'argentins exiliats pel Govern de Perón. Mentre el Che s'indigna visitant les mines bolivianes controlades pels Estats Units, a Cuba succeeix un fet important: **les joventuts nacionalistes del Partit Ortodox cubà, liderades per Fidel Castro, assalten per les armes la caserna de Moncada**, amb la intenció d'enderrocar la dictadura de Fulgencio Batista.

La ruta del Che el porta fins a l'Amèrica Central, on la majoria de països estan governats per "dictadures bananeres" de dretes amb el suport d'empreses estatunidenques. Les excepcions són Costa Rica, on governa la socialdemocràcia reformista i anticomunista, i Guatemala, on hi ha el Govern revolucionari de Jacobo Arbenz, enfrontat amb la poderosa multinacional United Fruit Company. **Guatemala és la primera causa política amb la qual es compromet el Che.** Però això no és el més important. Ha tingut una revelació. Acaba de trobar una fe, una doctrina que dóna sentit al món que l'envolta, una solució "científica" dels problemes que veu repetits per tota l'Amèrica Llatina. En una carta a la seva tieta Beatriz, li confessa: "Tuve la oportunidad de pasar por los dominios de la United Fruit, convenciéndome una vez más de lo terribles que son estos pulpos capitalistas. He jurado ante una estampa del viejo y llorado camarada Stalin no descansar hasta ver aniquiliados estos pulpos capitalistas". El Che **ha descobert la seva fe i la seva missió: el comunisme i la revolució armada.**

Prendre el poder

El Che es compromet amb la revolució d'Arbenz, enfrontada amb els Estats Units, país que està preparant un exèrcit per envair Guatemala quan sorgeixi l'oportunitat. Es mescla la por de Washington a la influència soviètica amb els interessos econòmics de les multinacionals, que aprofitaran qualsevol oportunitat per vincular Arbenz amb Moscou. A Guatemala, **Guevara estableix contacte amb diversos exiliats cubans, que comencen a referir-se a ell com "el Che"**. Malgrat el seu suport al Govern d'Arbenz, és molt crític amb la seva gestió. Es queixa de la llibertat de premsa ("Hay cada diario que mantiene la United Fruit que si yo fuera Arbenz lo cierro en cinco minutos", diu en una carta) i —segons [ha escrit](#) la seva exdona Hilda Gadea— acusa de traïdors els partits revolucionaris que participen en les eleccions democràtiques i no aposten per la **lluita armada, l'única via que ell considera realista per enfrontar-se als Estats Units**. Quan Washington intercepta un vaixell carregat d'armes txeques que es dirigia a Guatemala, el Govern d'Arbenz és acusat de ser còmplice dels soviètics. Es dóna llum verd a la intervenció armada que ja feia temps que es preparava. Guatemala és bombardejada i els militars demanen a Arbenz que dimiteixi; l'expresident fuig a Mèxic i s'instaura la dictadura de Carlos Castillo. **El Che es refugia a l'ambaixada argentina. Aconsegueix un visat per marxar al gran país dels exiliats: Mèxic.**

Ciutat de Mèxic és, en aquells moments, un cau d'expatriats d'arreu del món, on l'explosió artística —Diego Rivera, Frida Kahlo, Cantinflas— es mescla amb la vibrant vida nocturna de cabaret. Allà el

Che comença una relació sentimental amb Hilda Gadea, una militant peruana que havia conegut a Guatemala. Mai estarà gaire convençut d'aquest romanç, al contrari que Hilda. En alguns moments, [reconeix](#) que només va a visitar-la per demanar-li diners o per "necesidad urgente de una mujer dispuesta a coger". Quan Hilda es queda embarassada, es casen i tenen una filla. Però **la família és un element secundari** davant la nova missió amb la qual Ernesto s'ha compromès.

El Che es guanya el respecte dels guerrillers cubans per la seva dedicació incansable a la causa

A Mèxic ha arribat el cubà Fidel Castro, líder dels grups d'oposició a la dictadura de Batista, concretament del Moviment 26 de Juliol. La majoria dels militants d'aquest grup són nacionalistes i anticomunistes —així es declara Fidel—, encara que també hi participen uns quants marxistes, com, per exemple, Raúl Castro. El Che coneix ambdós germans; **Fidel el convida a participar en la guerrilla i ell accepta**, entregant-se a una nova causa. A la vegada i de manera discreta, els revolucionaris cubans i el Che estableixen contacte amb funcionaris soviètics a Mèxic, una relació que tindrà una importància decisiva en el futur. La nova guerrilla comença a entrenar-se i endurir-se abans de marxar cap a l'illa. El Che es guanya el respecte dels cubans per la seva dedicació incansable. Fidel militaritza el seu poder, i estableix la pena de mort per a qualsevol que traeixi la guerrilla. També s'encarrega d'obtenir finançament exterior. [Fonts soviètiques i expertes](#) afirmen que bona part d'aquests ingressos provenen de la CIA, que vol guanyar-se la simpatia dels moviments opositors: hi ha una divisió en l'Administració americana d'Eisenhower, on l'exèrcit dóna suport a Batista i, d'altra banda, el Departament d'Estat i la CIA afavoreixen els rebels. Finalment, Castro aconsegueix el vaixell 'Granma' per viatjar fins a les costes cubanes. L'arribada per mar és quasi un naufragi.

Només desembarcar a Cuba, l'exèrcit els atrapa en una emboscada, de la qual el Che s'escapa amb una ferida al coll. Afamats i desesperats, passen dies amagant-se dels soldats i dels avions de Batista. Un cop estableixen la situació, fan una aliança amb un cabdill "guajiro", la classe camperola de la "Sierra" cubana. És una manera de guanyar-se la confiança de la població local i controlar el territori. Durant aquests primers mesos, **el Che anirà desenvolupant un esperit militarista —associat a la valentia i la mort— que crea llegenda entre amics i enemics**. És un dels membres de la guerrilla que demanen [més afusellaments](#) per als covards que intenten desertar o passar-se a l'enemic. Ell mateix fa la seva primera execució, que [descriu](#) al seu diari de manera clínica i freda, sense cap dubte moral. El Che és un dels líders més temuts dintre de la guerrilla, pel seu ull inquisidor a la recerca d'enemics interns, delators i traïdors a la causa.

A la vegada que la insurgència guanya terreny, es gesta una divisió dintre del **Moviment 26 de Juliol**. De portes enfora, Fidel és el líder indiscutible del grup; des de dintre, les lluites de poder i influència són constants i conegudes. Fidel vol consolidar un poder fort, en contra dels dirigents del 26 de Juliol que actuen a les ciutats, com Armando Hart o René Ramos. Com la majoria de membres del 26-J, es tracta de joves urbans de classe mitjana i alta, nacionalistes i anticomunistes. El punt de disputa és la quantitat de poder que està acumulant Fidel. Fruit d'aquest conflicte es formen dos bàndols no declarats: el sector de la "Sierra", dominat per Fidel i el Che —el qual Castro ascendeix al grau màxim de comandant—, i el del "Llano", controlat pels dirigents del 26-J a les ciutats.

L'amistat de Fidel amb el Che, comunista declarat, crea molts recels entre aquests dirigents urbans, que tenen por d'una soviètzació del seu moviment i que els Estats Units es posin en contra de la seva lluita. El Che els mira amb menyspreu; però, malgrat això, no pot evitar enamorar-se d'una d'aquestes revolucionàries de bona casa, Aleida March. Serà el seu amor per sempre més i tindran quatre fills. Però Aleida mai podrà rivalitzar amb l'amant a qui el Che ha jurat entregar la seva existència: la Revolució Comunista.

Quan diversos exiliats i membres de l'oposició cubana donen suport a l'anomenat Pacte de Miami per apropar els Estats Units a la seva lluita, Fidel realitza una acció decisiva per consolidar el seu poder. [Denuncia](#) aquest pacte —postura que satisfà el Che i Raúl, prosoviètics— i declara la seva lluita guerrillera com l'únic moviment d'oposició legítima contra la dictadura. Tota altra via és considerada col·laboracionisme amb el règim o una manera de donar-li aire a Batista. A la vegada que realitza aquesta jugada mestra, **Fidel ja fa temps que ha establert contactes** —de manera molt discreta, per no alertar a Washington— **amb el Partit Socialista Popular (PSP), els comunistes cubans.**

Quan Fidel pren el poder, el Che es dedica a organitzar guerrilles per estendre el comunisme arreu del continent

El gran maldecap dels Estats Units és descobrir si Fidel és comunista o no. Aquest no deixa d'escriure articles a favor de les inversions estrangeres i contra les nacionalitzacions, però —a la vegada— cada cop més socialistes se sumen al seu moviment guerriller. Finalment, **Washington no se'n refia i decideix que Castro no ha de prendre el poder.** No serveix de res. A poc a poc, els rebels de la "Sierra" han conquerit terreny, i Batista es veu forçat a marxar a l'exili, a la República Dominicana del dictador Rafael Trujillo. L'Havana, ciutat sòrdida de sexe i drogues, [s'omple de guerrillers](#) barbuts armats amb fusells. La Revolució conquereix Cuba.

La temptació soviètica

Fidel ha arribat al poder, però manté la seva mà dreta, el Che, en segon pla. Castro li encarrega una [tasca essencial](#) que ha de realitzar discretament: purgar l'exèrcit per posar homes fidels al nou règim i executar els condemnats per traïció, crims de guerra o delacions. La caserna de La Cabaña és l'escenari sinistre on es realitzen aquests judicis de guerra amb afusellament posterior. **Cuba viu un ambient de venjança generalitzada;** les masses criden constantment demanant més execucions. Mentre s'encarreguen de la feina bruta, el Che i Raúl creen un nou aparell d'intel·ligència i seguretat de l'Estat, el G-2.

El poder real de Cuba està a les mans de Fidel, però aquest posa com a façana un Govern de transició format per anticomunistes de classe mitjana, per fer una sensació d'estabilitat que tranquil·litzi Washington i el món empresarial. A la vegada, situa com a alts càrrecs de l'exèrcit els guerrillers lleials a la seva figura, per obtenir el control d'aquesta institució essencial. A les nits és quan realitza la seva acció política real: es reuneix amb els seus companys de més confiança i amb els membres del PSP comunista, amb l'objectiu de **formar un partit únic revolucionari que monopolitzi el poder.**

A la vegada, el Che està iniciant un projecte revolucionari que feia molt temps que tenia al cap, i que ara té l'oportunitat de tirar endavant: **organitzar guerrilles per estendre el comunisme arreu de l'Amèrica Llatina.** Crea una agència clandestina, la DGI, que s'encarrega d'entrenar i ajudar les insurgències de fora de Cuba. L'illa es converteix en el campament base de moltes insurreccions —dirigides pel Che— que després esclataran per tota l'Amèrica Llatina.

Fidel Castro fica el Che al capdavant del departament on es gestiona l'economia revolucionària

Però l'acció internacional de Guevara no es redueix a l'àmbit clandestí. Fidel l'envia a un 'tour' per

diversos països en desenvolupament —Egipte, l'Índia, Indonèsia, Iugoslàvia, Ceilan, el Japó— amb l'objectiu secret d'establir contactes amb l'URSS i els seus aliats socialistes, a través del comerç del sucre, la primera exportació cubana. **L'aproximació a la potència soviètica —per tant— no és una reacció en contra de les pressions i atacs estatunidencs**, sinó una política planejada per Fidel temps abans que la situació amb Washington adopti un clima de guerra.

Quan el Che torna a Cuba, l'illa està polaritzada i tensa. La reforma agrària està creant conflictes amb les classes benestants. Castro està substituint els moderats del Govern pels seus lleials. El president Urrutia —que havia estat posat per Fidel en ser derrocat Batista— és acusat de "contrarevolucionari". Bona part de les classes altes i mitjanes estan marxant del país en direcció als Estats Units. A la República Dominicana i a Miami les forces anti-Castro s'entrenen per a un futur combat guerriller.

Succeeixen canvis polítics que donen forma al règim de Castro, basat en una política autoritària de caràcter soviètic. El Che és nomenat planificador d'indústria de l'INRA, Institut Nacional de Reforma Agrària, departament on es gestiona l'economia revolucionària, i també és designat president del Banc Nacional de Cuba. Malgrat no tenir gaire idea d'economia, dedica jornades maratonianes de treball i esforç per dur a terme plans de desenvolupament, i rep classes d'economia cada dia. **La política de reforma agrària i nacionalitzacions que proposa el Che es va aplicant per tot Cuba.** Fidel intervé l'autonomia universitària del país: l'Estat és l'encarregat de dirigir-la i escollir els plans d'estudi. Raúl Castro és nomenat ministre de les Forces Armades. Huber Matos, important revolucionari del Moviment 26 de Juliol, [demana](#) la renúncia com a protesta pel "gir comunista" del Govern, i és empresonat junt amb altres dirigents crítics de l'exèrcit, acusats de sedició. Dies després, el famós guerriller Camilo Cienfuegos mor en un accident d'avió per causes desconegudes. Fidel tanca els últims mitjans de comunicació de la "premsa reaccionària" crítics amb el Govern. Mentrestant, la CIA entrena insurgents anticomunistes i realitza actes de sabotatge per tot Cuba, incendiant camps de canya de sucre, la base econòmica de l'illa. Com a estocada definitiva de la reforma agrària, **Fidel anuncia que tots els latifundis de Cuba queden confiscats per l'Estat.**

L'aliança soviètica —teixida en secret— té la seva primera imatge pública en la Fira Comercial Soviètica del 1960, que és un èxit entre els cubans. L'Havana firma acords comercials amb l'URSS, Polònia, l'RDA, Txecoslovàquia i la Xina. També, en secret, demana armament i ajudes econòmiques als russos. Cuba torna a tenir relacions diplomàtiques amb l'URSS. Per aturar aquesta deriva, Washington fa un últim intent d'atreure a Castro oferint-li armes nord-americanes. Fidel s'hi nega. Davant d'aquesta resposta, **Eisenhower dona llum verd al pla ideat per la CIA d'una guerrilla formada per exiliats cubans que ataquin el nou règim.** El primer de maig de 1960, Fidel Castro [anuncia](#) que a Cuba ja no hi haurà eleccions, perquè "el poble" ja governa i està al poder. El públic enfervorit davant d'aquest discurs crida dues proclames: "¡Revolución sí, elecciones no!" i "¡Cuba sí, yankis no!".

En els seus viatges pels diferents països comunistes, el Che es mostra més proper a la Xina que a l'URSS

Mentre Fidel consolida la seva dictadura, **el Che publica el [manual](#) "La guerra de guerrillas", on explica com fer una revolució insurgent llatinoamericana en contra dels Estats Units.** Cal destacar un passatge clau per entendre els fets que succeiran després: "No siempre hay que esperar a que se den todas las condiciones para la revolución; el foco insurreccional puede crearlas". Per tant, no és necessari que existeixi una revolta o un malestar generalitzat dintre d'un país perquè sorgeixi una revolució: una avantguarda guerrillera pot realitzar accions per tal que la població s'aixequi en contra del Govern i faci costat a la revolució comunista. Això comporta un

problema de fons, que el Che es trobarà després: succeirà que, en la majoria de casos, els guerrillers enviats des de Cuba tenen moltes més ganes de rebel·lar-se que la mateixa població "oprimida" o els dirigents d'esquerres locals. Per tant, la imatge que es donarà serà més la d'una insurrecció dominada per forces estrangeres que la d'un aixecament autènticament popular.

La batalla entre comunistes

Comencen els anys seixanta, i una agressiva disputa està trencant completament la relació entre les dues grans potències comunistes: els russos i els xinesos. Fidel intenta no posicionar-se en aquest enfrontament. **Envia el Che a Moscou, i Ernesto es decep pel nivell de vida burgès dels dirigents soviètics.** Després visita la Xina, país que sent molt més proper a les seves conviccions de l'"home nou" socialista. Li diu a Zhou Enlai, mà dreta de Mao Zedong, que no té "cap discrepància" amb les polítiques aplicades per Pequín (mai va dir això de Moscou). La seva arribada coincideix amb el Gran Salt Endavant xinès, que va deixar 45 milions de morts per culpa de la fam generada per l'economia planificada.

La rellevància i el simbolisme del **Che fan que sigui un dels objectius prioritaris d'assassinat per part de la CIA.** A Miami ja hi ha més de 100.000 exiliats cubans, que en molts casos se sumen als grups anticomunistes armats. La tàctica de fer guerrilles contra el Govern cubà no ha funcionat, i ara es planifica un desembarcament armat a la badia de Cochinos, una costa poc transitada de Cuba. Kennedy, el nou president, accepta l'operació, però es nega a implicar-hi l'exèrcit dels Estats Units i utilitzar-hi bombarders. Els insurgents es queden empantanats a la badia: les forces de Castro els estaven esperant. La intel·ligència cubana tenia infiltrats a la CIA que els alerten de l'operació. Castro obté 1.200 presoners rebels i una gran victòria propagandística de cara al món. Davant aquesta derrota, Kennedy utilitza la pressió econòmica i diplomàtica contra Cuba. Aplica dures sancions i bloquejos comercials contra el Govern de Castro, i porta endavant l'Aliança del Progrés, un pla d'ajuda econòmica per als països llatinoamericans, on els recursos estan condicionats a la ruptura de relacions amb l'Havana. Cuba veu com els veïns llatins retiren les seves ambaixades per poder mantenir bones relacions amb Washington. L'economia es ressent per aquest bloqueig, desastre que se suma a l'exili massiu de personal tècnic —espantat per la revolució— i a la pròpia incompetència del Govern cubà per fer la transició del capitalisme al socialisme d'Estat. Els cubans comencen a utilitzar cartilles de racionament, al pur estil soviètic.

El Che va mostrar-se entusiasmada per l'arribada d'armament nuclear a Cuba en la crisi entre l'URSS i els EUA

A la vegada, succeeix una de les crisis més perilloses del segle passat. Nikita Khrushov, líder de l'URSS, proposa al Govern cubà situar míssils nuclears a l'illa, en represàlia als que l'OTAN ha posicionat a Turquia. Els líders cubans veuen bé la idea; **el Che és un dels més entusiasmats per l'arribada d'armament nuclear.** Malgrat tot, Fidel està preocupat que Washington descobreixi el pla abans que els míssils arribin a l'illa, cosa que efectivament succeirà. Després d'una situació perillosament tensa, Khrushov i Kennedy acorden retirar l'armament nuclear de Cuba. Fidel ho considera una gran traïció de l'URSS. Als carrers de Cuba la gent crida: "¡Nikita, mariquita, lo que se da no se quita!". La reacció més sinistra és la del Che. En [una entrevista](#) amb el 'Daily Worker' britànic, diu que, **si Cuba hagués controlat els míssils nuclears, els haurien disparat en direcció a Nova York**, el cor dels Estats Units.

Les declaracions del Che xoquen amb la doctrina defensada pels soviètics d'una "coexistència pacífica" amb el capitalisme occidental. El Che mai ha cregut en això. Ell no està entrenant guerrilles llatinoamericanes per derrocar un parell de dictadors regionals: **el seu objectiu és la**

guerra mundial entre el comunisme i el capitalisme per derrotar els Estats Units —el periodista Jon Lee Anderson ho explica diversos cops a la [seva biografia](#) sobre el Che. La teoria de Guevara és que els "focus" guerrillers creats en països concrets (com, per exemple, el que farà en un futur a Bolívia) s'estendran pels països veïns creant una situació de descontrol regional, que farà que l'exèrcit nord-americà intervingui a l'Amèrica Llatina. Davant d'aquesta situació, els països comunistes no tindran altra opció que llançar-se a una guerra mundial —si fa falta, nuclear— contra l'imperialisme ianqui. Tot això es resoldrà amb la victòria global del model socialista. Però la primera etapa és crear el 'focus' inicial, i d'això s'està encarregant a Cuba. Les guerrilles han d'atacar tant els règims militars com els parlamentaris. Ningú s'ha de deixar enganyar per la democràcia burgesa, un autoritarisme en potència: "La dictadura trata de funcionar sin recurrir a la fuerza. Debemos tratar de obligar a la dictadura a recurrir a la fuerza, desenmascarando así su verdadera naturaleza".

La postura bel·licista del Che espanta els soviètics, que ja tenen prou problemes a l'Amèrica Llatina. La majoria de partits comunistes de la regió s'han dividit en fraccions russes i xineses, enfrontades en lluites sectàries per l'hegemonia de l'esquerra. En el cas de Cuba, Fidel no deixa que aquestes baralles posin en dubte el seu poder: purga diversos cubans prosoviètics que volen imposar-li la línia moscovita i treure-li autoritat. El Che tampoc entra en aquestes confrontacions sectàries: dóna la benvinguda a tothom que vulgui lluitar per la revolució mitjançant les armes, tingui la posició que tingui (fins i tot finança grups trotskistes, cosa que enfurisma els russos). Però **la majoria de partits comunistes llatinoamericans es posen en contra del Che: no volen que Cuba els imposi lluites armades** que en molts casos no veuen clares, sobretot en països democràtics on tenen intenció de participar en els processos electorals. La postura radical del Che fa que la seva presència en el Govern cubà sigui motiu de conflicte amb els soviètics. **El Che entén els problemes que està generant a Fidel, i renuncia als seus càrrecs revolucionaris.** Vol portar endavant ell mateix la seva teoria del "foquisme" guerriller. Fidel hi està d'acord, i pacta amb el Che que viatgi a Àfrica per veure com funciona la insurgència del Congo, a la qual els cubans estan donant suport. Serà una etapa d'entrenament prèvia a les guerrilles que vol fer esclatar a l'Amèrica Llatina. Abans d'arribar al Congo, el president egipci Nasser li adverteix que no es cregui "Tarzán, un hombre blanco que conduce y protege a los negros". Aquesta frase té certa premonició del que passarà després.

Exportar la revolució

El Che aterra a Àfrica fent [un discurs](#) provocador, on denuncia que els estats socialistes no es moguin per altruisme revolucionari i només busquin treure beneficis de les nacions del Tercer Món, cosa que els posa al nivell dels imperialistes capitalistes. Aquesta declaració és una bufetada en tota regla contra els soviètics, que es dediquen a finançar governs i insurgències en clara competència amb la Xina. **El Che investiga la situació africana i decideix, definitivament, unir-se a la insurgència congoleesa** liderada per Laurent-Désiré Kabila. Torna a Cuba, canvia el seu aspecte i viatja d'incògnit fins al Congo amb un grup de guerrillers cubans. La seva vida, a partir d'aquell moment, serà d'absoluta clandestinitat.

Des que el Che s'uneix a la insurgència congoleesa, la seva vida passarà a ser en la més absoluta clandestinitat

Just després d'instal·lar-se al Congo, **el Che ja veu amb mals ulls l'estat de la insurgència local.** Regna la indisciplina, proliferen les malalties venèries —molts guerrillers passen els dies borratxos i anant de putes— i la creença en la bruixeria està ben estesa, en especial en un bàlsam, la 'dawa',

que suposadament fa els guerrers invulnerables a les bales. Els guerrillers cubans comencen a patir malalties tropicals; no hi ha quasi acció ni avanços en el terreny militar. Quan hi ha combats, molts insurgents congolesos fugen corrents; cada cop més cubans deserten davant la poca seriositat de la guerrilla de Kabila. Una anècdota sobre el Che exemplifica el desastre de la situació: un dia dóna ordres als seus subordinats africans, i cap d'ells li fa el mínim cas, cosa que el posa furiós, ja que la situació s'ha repetit desenes de cops. Deixa [per escrit](#) la seva ira i desesperació: "Les hablé en francés, enfurecido; les espetaba las cosas más terribles que podía encontrar en mi pobre vocabulario y, en el colmo de la furia, les dije que había que ponerles falda y hacerles cargar yuca en una canasta (ocupación femenina), porque no servían para nada, que eran peor que mujeres, preferiría formar un ejército de mujeres antes que con individuos de esa categoría. Mientras el traductor vertía la 'descarga' en swahili, todos los hombres me miraban y reían a carcajadas con ingenuidad desconcertante". Com calia suposar, **la revolució congolesa fracassa. El Che es retira frustrat del país**, i vol marxar "a donde sea" per continuar amb la lluita guerrillera. Fidel decideix la seva nova etapa: anirà a estendre la insurgència a Bolívia.

Durant aquest període, la CIA i els Estats Units han expandit la seva presència per molts països llatinoamericans, alertats de possibles guerrilles comunistes que volen atacar els règims amics de Washington. Planejar una insurgència és un assumpte molt arriscat i perillós. En el cas bolivià, el líder del Partit Comunista local, Mario Monje, s'enfronta a Fidel. No vol una guerrilla liderada per cubans i imposada des de l'estranger, sinó una de dirigida per bolivians locals (en realitat, no vol cap insurrecció armada, però intenta mesurar les seves paraules davant Castro). La seva opinió no tindrà cap efecte. **Fidel ja està entrenant militants bolivians a l'Havana, i té planejada la insurgència que actuarà a Bolívia**, per després estendre's a l'Argentina. Abans de marxar cap allà, el Che es torna a canviar d'aspecte. Li arrenquen un per un els cabells per deixar-lo mig calb, i fan que s'engreixi i es posi ulleres de pasta, a més de donar-li una identitat falsa uruguaiana.

Amb Bolívia, el Che vol fer "un nuevo Vietnam en las Américas", en paraules seves

"Bolivia debe ser sacrificada para que puedan comenzar las revoluciones en los países vecinos", diu el Che als guerrillers que l'acompanyaven a la seva missió andina. Ernesto Guevara arriba a Bolívia una mica com va arribar al Congo, per sorpresa i sense ser-hi convidat. La seva insurgència és formada majoritàriament per estrangers. Els cubans es fan els amos del grup, cosa que crea reticències entre els reclutes locals. Es planten al costat del riu Ñancahuazú, a 250 quilòmetres de Santa Cruz, relativament a prop de la frontera amb el Paraguai i l'Argentina. El Che vol fer "un nuevo Vietnam en las Américas". **El Partit Comunista bolivià trenca amb la guerrilla del Che de manera definitiva**. Els veïns de la zona desconfien d'ells; molts pensen que són traficants de cocaïna. L'exèrcit bolivià descobreix la guerrilla i el Che passarà la resta de la seva existència fugint i amagant-se dels militars locals, que embosquen i exterminen a poc a poc els guerrillers que capturen. El Che està cada cop més dèbil i malalt; els rebels han de sacrificar els seus cavalls i mules per tenir alguna cosa per menjar. Finalment, un camperol bolivià delata la presència de la guerrilla, i els 'rangers' bolivians ataquen el Che i els seus últims homes. **Ernesto Guevara es rendeix i s'entrega viu, encara que ferit**. El porten al poblet de La Higuera, davant de la presència d'altres militars bolivians i autoritats de la CIA. Tant els uns com els altres creuen que és millor mantenir-lo viu, per la victòria propagandística que pot suposar i pels interrogatoris que el servei secret nord-americà vol realitzar-li. Però l'alt comandament de La Paz i el dictador del país, René Barrientos, han pres una decisió: ordenen que s'afuselli el presoner sense cap mena de discussió. Mario Terán, un soldat bolivià, s'ofereix a executar-lo en venjança pels seus companys morts en l'assalt contra la guerrilla. Entra a l'habitació i comença a insultar el Che, que —segons [els testimonis](#)— diu com a últimes paraules: "Dispara, cobarde, vas a matar a un hombre". Terán pressiona dos cops el gallet de la metralladora. De les dues ràfegues de trets, una bala sota el coll és

la mortal.

El 9 d'octubre de 1967 comença la llegenda del Che Guevara. Les dones de Valle Grande, on s'exposa el seu cadàver fresc, li tallen trossets de cabell, que encara ara guarden com a amulets. Totes deien que s'assemblava a Jesucrist.